

csak ezen autonóm törvények ismeretével tudjuk levezetni. Tehát: több-studiumot, kevesebb „gyorsdiagnózist!“ A művészet megvédendő a vulgaristák durva túlkapásaitól.

HOLLÓS KORVIN LAJOS: VERS

*Alszik az éjjeli őr, csuklóján pislog a lámpa,
ő is aludna.
Nincs ki vigyáz békénkre, barmunkra s feleségünk
és mimagunkra.*

*Nesztelenül, törrel markában surran a tolvaj,
éj a ruhája.
Cinkos fellegek ökle takarja a hold arcát, mint
gáz-hadilárva.*

*Verd föl az alvókat, füttyents, kongasd a harangot,
fujjad a lángot!
Ellopják szavainkat, a házat, a friss levegőt; védél,
védél a világot!*

F E L L E G V Á R

Irta: NAGY ISTVÁN

Szerző egy nyári vasárnap délután sorra bejárja szülővárosa Kolozsvár külvárosait. Ebből a könnyű benyomásokat mély elborulásokkal keverő futó utrajzból vesszük a következő önálló fejezetet. (A szerk.)

Vasárnap este az ember hátába süt a naplemente, amint kiázva, leégett repedező bőrrel elhagyja a Szamos-parti fűzfakabint. Bokáig érő porban bandukol a Dónát-uti gesztenyefák tikkadozó lombjai alatt, vissza a kerítések mögé. Előtte és mögötte hátizsákokkal, hurkába csavart pokrócokkal és flekkensütő gretárokkal immár megint zsémbes arcu külvárosiak menetelnek, az ut most sokkal hosszabbnak tűnik nekik, mint idejüket. Némi fájdalommal irigységgel tekintenek a gyümölcsfák közé burkolódzott nyaralók nyitott terraszaira, ahol vacsorához ülve, belvárosiak fehér inge villan a sok zöld között. Valamerről a szobák hűvös mélyéről a rádió cigányzenét szór az estbe hanyatló alkonyatba. Az irigységből vágy lesz és a kerti mulatók zenés álvilága előtt cammogó külvárosi szívében a vágy nagyobb erőre kap. Az aprópénzek foga megvacog a gyönyörtől, hogy a Törökvágáson túl már majdnem minden kerti mulató előtt megtorpanjon egy-egy csoport. Majdnem mindig a férfi szól. Majdnem mindig ugyanazt a szót mondja, a majdnem mindig ellenkező asszonynak:

— Menjünk be, fiam egy pohár sörre...

A „fiam“ egy darabig ellenkezik, félmondatokkal félig kifizetett bolti adósságokra emlékeztet, vagy az esedékes cipőrészletre s a hétfői koránkelésre, amely rendszerint mindig nehezebb és zsémbesebb, mint a

többi. A „fiam“ emlékeztet és a szemével hunyorit, de csak azért, hogy majd a könnyelmű férfi szemére vethesse: Ugye én megmondtam, hogy ne menjünk be, mert itt is, ott is bemennek. Mert a zeneszó száll, száll a vasárnapesti homályban és láthatatlan hurokként a nyakuk köré tekeredik és behúzza őket a fehér abrosz mellé. Az ellenállóbbak pedig erőszakolt süketséggel fáradtabban vonszolják magukat és a hátukon csak most ég igazán a napfény. Így érnek a Rákóczi-ut elejére, amibe a Fellegvári ut zötyögös macskakövezete hömpölyög. Az állomásfelé igyekvők itt megtorpannak, különösen a nők, akik tanácstalanul néznek a sötét Fellegvári-ut mélyére, ahol magányos vagy párosával sétáló nők szoknyája libben. Ezek a magányos nők az éjszaka szépségei s minél sötétebb az éj, annál szebbeknek tűnnek. Kerülik is a villanylámpák fénykörét gondosan. Körülöttük zenefosztlányok szálldosnak. A sétatéri tó környékéről is ide hallatszik a kioszki zene. Zeneszó száll a sétatér elejéről is, a Fellegvár-tetői Erzsébet mulatóból is, a nyitott ablakokból is. Valósággal bekerítik, utját állják a tisztességes prolicsaládoknak. Az asszony még inkább zavartabb, nem tudja mit csináljon, merre menjenek, hogy az eddig fékentartott urából ki ne törjön a Szamosvizével locsolt vasárnapozó tűz... Végül akadozva mégis így szól és a Fellegvári-ut irányában int...

— Ne menjünk erre, fiam...

Ezzel óvatosan megkerülik a bűnös fertályt. Csak a fiatal emberek vágnak neki elszántan s közbe az orruk alá somolyognak. Majd az ucca román neve szellemeskedésre ösztökéli őket, amint a fogaik közt ropogtatják: *Dragalina*. Str. Dragalina. Aztán szótárolják s végül megmagyarosítják: Drága Lina és ezen szívből nevetnek valamennyien. A szembejövő és a járdaközepén utjukat álló „kisasszonyokat“ már drága Linámnak szólítják. Mindeniket, öreget, kevésbé öreget és kevésbé fiatal, mert egészen fiatal kisasszony az nincs erre, vagy ha van, az akkor rútább a legöregebbnél is. A szépek és a fiatalok nem itt kezdik, de itt fejezik be. A felhajtott kő sorsa az övék. Repülnek fel-fel, a bárók, szállodák emeletes szobájáig s talán még feljebb, aztán hullnak, hullnak vissza valamelyik bakának, parasztleánynek vagy vékony pénzü ipari munkásnak ölébe, ahol tisztán, fiatalon és egy életretartón kellett volna kezdeniük. Most már mindegy nekik a drága Lina. Igazi nevüket ugyanis használják még ők sem, talán el is felejtették, ha a rendőrségi nyilvántartás nem juttatná eszükbe, havonként egyszer. Nem használják, mert az egyszerű leánynevek tisztességüket vesztve laposan hatnak. A vendégek sem szeretik, mert a nő magán életére emlékeztetnek, holott a legtöbben bukott hercegnőket szeretnének maguk előtt látni, mert az iparral járó otromba lélektani fogás úgy kívánja, hogy ne csak a ruha és a száj rikitson, hanem a név is. Hangzásában izgatás csengjen és bujaság! De itt a *Sánc*-alatt a bakának és hasonló külvárosi nőtléneknek megfelelő a „kisasszony“ titulus is. A szerelem ószerére vetett „kisasszonyokat“ éppen olyan izgalommal veszik birtokukba, mint az ócskapiacról szerzett urirongyokat. S csak viselés közben veszik észre, hogy a nadrág ülepén kiadósan átdereng a külvilág... hogy a csók róthadást lehel, mint a vicselt bakancs... És mégis a Sánc-alatt áll a vásár, évről évre, nemzedékek óta. All türelmesen, kitaratóan, szilárdabban a Fellegvári szikláknál. Itt legalább egyszer életében minden külvárosi férfinek el kell haladni és meg kell állni. A székely szolgálgegy első utja nem a szemben álló kupolás magyar színházba visz, hanem ide. S ha meg odamegy, akkor a lenge operetrongyok alól kivillanó fehér lábszarak úzik ide, hogy ismeretséget kössön közletről is az elérhetetlen színpadi kisasszony másá-

val... Mindenki idejön a külvárosi özvegyemberek közül is. Én sokszor láttam, mert itt születtem a Sánc-alatt.

Most a kisasszonyok ablaka alatt elhaladva óvakodom túl közel menni, nehogy berántsanak dühükben, amiért mégcsak nem is válaszolok hívó szavukra. Pedig válaszolni kellene nekik. Valami erőset, biztatót kellene mondani, hogy csukják be ezeket a kis, förtelmes ablakokat, zárják be az ajtókat és kövessenek a tetőre és hengergesünk sziklákat e nyomorult, bűzös házakra, hogy legyen egyszer már vége ennek a cudar kisasszony-világéletnek. De ők nem ilyen szavakat várnak. Ők reggelig legalább ötször husz leit akarnak becsábitani az ablakon, ha lehet még többet. Lovagjaik arcában nem a férfiasság vonásait kémlelik, talán észre se veszik azt. Talán minden arc a husz leies cikornyáit mutatja nekik s mohón lesik mikor jön már egy részeg, százlejes ezüst képű alak, aki mellett télenül átaludhassák ezt a zenével zsufolt vasárnapi éjszakát.

Egyedül megyek hát fel a Fellegvár-tetőre. A sziklák fekete üregeiből denevérek repkednek szét. A burján rengetegben eltévedt gyíkok zörögnek. Néhol a sötétben valami fel-fel fészforeszkál s a burjánok, mérges bogácsok a nadrágszárba kapaszkodva vissza akarnak rántani. A göröngyök partjukra kelve megindulnak a cipóm alatt, mintha magukat feláldozva visszaakarnának gurítani az aljba. Ugy látszik már elfeledték, hogy én ismerem őket, hiszen együtt tanultunk meg lefelé hengerikázni. Hiába mesterkednek, a szülőföldemen én csak jobban tudom a járást, mint ők, hiába vadult el ennyire. Szegény fellegvári göröngynépség mindig csak lefelé tartanak s nem értik, hogyan bírom felfelé a nehéz kapaszkodót. Egy betömött barlang fölött a kiugró csúcson szobrott állok s lenézek a városra. Semmiféle különösebb meghatódottságot sem érzek, pedig a lábom alatti barlangban születtem. Akkor persze még sok ilyen barlanglakó volt a sziklaoldalon. Talán a legocsmányább külváros volt ez a város szívében. A főtéri Szent Mihály templom tornya a város felett kékesen világló holdfényben olyan közelnek látszik, hogy szinte odanyulok a mutatóujjammal a toronyóra másusaihoz, hogy öt perccel előbbre vigyem, mert késik. Mindig késik. A fellegváriak életéből biztosan lekéseltetett néhány évszázadot. Kitudja hány évtizedet kellene sietnie, hogy az itteni barlanglakók szétszóródott utódjai beérjék azt a néhány századot, ahol most a főtéri transzparenszek felgyúlnak és kihunynak? A hegy lábánál a Szamos fekete vize olyan mozdulatlan, mintha elszundított volna. Hát csoda, mikor olyan magas gátat emeltek eléje, amióta elsodorta a németek fedeles pallóját. Azután a folyóvizek is pihenhetnek néha. A Szamosnak ma amugy is sok dolga volt. Legalább tizezer kolozsvárit fűröszött meg teljesen díjtalanul. Sőt a hálátlan külvárosiak a végén belédobálták a zsircs papírba csomagolt retek héjját és a zöldhagymaszárat. Amde az öreg Szamos türelmes. A sok gonoszsággal cserében minden évben magába fojt egy-egy tul vakmerőt. Aztán nem is kell magát nagyon törnie. Évente akad önkéntes vízbefuló. A jövője biz' egy cseppet sem kilátástalan. Csak a kősziklák merednek reménytelenül a Belváros felé, amely 1918 óta mozdulatlanságra kárhoztatta. Roggyant inaik alá cementtel kevert malterrel raktak támfalakat, nehogy megint lavinát zúdítsanak az alatt prostituáltak házaira. Legutolsó lerohanásuk helye ma is olyan kopáran áll, mintha valami óriási borbély egyszer végig taszította volna valami üstök közepén a nyíró gépet. Nyolc embert és egy tucat házat lapítottak egyenlővé a sárga, homokos talajjal. A városi szépsézet évekké elelőtt séta utakká akarta szelidíteni a burjános ösvénye-

ket, de aztán a terv elsüllyedt sok más jószándékkal együtt. Kitudja, hátha arra várnak, hogy az én szobrom ideállítással egyidőben csinálják meg a sétatákat is! Csak éppen szét ne porladjatok addig sziklák, Most egyelőre a felhők árnyéka végig törli őket s az ég egyre sötétebb. A külvárosok irányába futó villanylámpa sorok elvesztik a támpontjaikat s ragyogó égőkkel csak függeni látszanak mintha az égről ereszkedtek volna alá a csillagok. Nincs is az égen már egyse. A város zakatái a csend vattáiba fulnak, csak lent, mélyen az én ősi barlang váram alatt csörtet a burjánok közt egy szilárdabb árnyék. Hol lerogy, hol feláll és mormog hozzá dühösen. Ej, csak nem az a vérmedve szabadult ki a titkos sziklabörtönök odvából, ahová még 1848-ban zárták, hogy felfalja rendre a titokban bebörtönzött szabadsághősöket. Legalább is azt hallottam egyszer kölyökkoromban egy öregembertől, hogy éjjelenként hallani az ordításukat és ki kéne szabadítani őket... Szerinte a vérmedve éjjelenként kinyújtotta nagy mancsait egyik-másik sziklarésen s ha valaki arra ment, hát nyakon csipte és megfojtotta. Bizony egy reggel a részeges Gigi bácsit szétzuzott fejjel találták meg az egyik szikla alatt. S lám ez az alak egyre feljebb mászik, még pedig négykézláb és akkorákat szusszant, ahogy csak az állatok fujnak dühükben. Tántorogva megáll az egyik befalazott üreg előtt s félkarral matat a köveken. Vajjon ragadozó körmei karmolnak úgy a kemény sziklán vagy csak a hulló törmelékek okozzák e reszelős zajt? A sötétben még mindig nem lehet kivenni ember-e, medve-e. Az ám, de most hirtelen letántorodik a lábáról és gurul lefelé, alig bír megkapaszkodni a burjánokban. Egy darabig így fekszik mozdulatlanul s végül felül. Ezuttal hangosabban mordul, hirtelen láng csap ki belőle, amit a szél rögtön semmivé szaggat. Látom, hogy azon erőlködik, hogy végtagjaiból megint lángot csiholjon, de a szél résen áll és az alak messzi hajít magától valami könnyűt és részeg dadogással már kivehetően motyog:

— Eredj a francba mamám... érted, a mélységes nagy francba...

A többi csuklásba ful, miközben kinnal-bajjal visszavergődik iménti helyére, a sziklatövébe, ott erőtlentül elterül és mozdulatlanul válna nemsokára mélyen hörögve horkol...

Lekuszom hozzá s akkor veszem észre, hogy a befalazott üreg kövei meg vannak lazítva s belátni a fekete barlangszájba. Rongyok és újságpapírok fehérlenek benne. A lábamnál hortyogó valaki bejelentetlen lakása lesz ez. Az örökös lakásmizériában szenvedő cigányok nem egyszer próbáltak már tanyát ütni, de hamar kifüstölték őket. Ugylátszik az én vérmedvéim is ide törekedett, de közben kihullott fejéből az értelem kapukulcsa. Most itt fekszik s úgy bűzlik, mint valami szeszbe mártott rongyhalom. A pálinka szagra még kigyó talál kuszni a torkába, de nincs idő csak vele törődni, mert lent az aljban, a drága Linák közt hirtelen rikácsolás, sikoltozás, ablakcsörömpölés, majd rendőrfütty és rohanó alakok teszik mozgalmassá a Szamos partot. A szinkör automatikus színházablakai egyszerre csudálkozva kinyílnak és világosság néz ki a szikla oldalra. Az első felvonás vége lehet a *Hatodik emelet* című vígjátékból, ugyanakkor a Sánctalatt egy rekedt női hang visitja:

— Az orrodot later... az orrodot... aztán a szemedet laterrrrrrrrr.

A láрма akkora, vagy a kövek tulkemények, de ez a meg nem határozható férfi lény a sziklatövében horgonyait visszahuzza a torkába és mozgolódik... Fejét felüti, nem cigány — állapítom meg gyorsan s aztán egy-kettő eltűnök a közeléből, nehogy hajléktalaná tegyem jelenlétemmel, mert valószínű, többé nem mer ide jönni, ha meglát. De míg én visszakapaszkodom a palotám tetejére, azalatt úgy látszik egészen

felébred és kedvet kap a Szamos partiak rikácsolásától, mert egyszerre ő is elbődül:

— Eredj a francba mamám... érted, a mélységes nagy francba mamám...

Aztán elcsitul a lárma, a szinkör ablakai is becsukják pilláikat s kezdődik a Hatodik emelet második felvonása... Még egyszer felsikolt a női hang hosszan, borzalmasan s úgy érzem ott röpköd tarka rongyjaiban a város felett láthatatlanul s mindenhova berikoltja... Latorr, latorrr...

VISSZATÉRŐ DUNAMENTI TÖRTÉNELEM

Irta: BÁNYAI LÁSZLÓ

Szent Szövetség és szabadságmozgalom

A francia forradalom vívmányait összegező *Declaration des droits de l'homme* nem állt meg az ember egyéni jogainak kinyilvánításánál, hanem ennek következményeként hirdette a nemzeti szuverénitást, a szabad emberek összességének önrendelkezési jogát is. A XIX. század elején sűrűn tartott fejedelmi kongresszusok ezeknek az eszméknek kiirtására s a mind gyakoribb szabadságmozgalmak letörésére irányultak. A Szent Szövetség élén a Habsburg-ház haladt s szellemi irányítója Metternich, Ferenc császár vezető minisztere volt, akinek intésére egymásután fojtatták vérbe az európai népek nemzeti, függetlenségi és belső alkotmányos mozgalmait.

A reakció guzsba tudta kötni a közvéleményt is, de megfertőzni még nem volt képes. A század elejei európai közvélemény megtalálta az utját, hogy támogassa az Itáliai népi felkelőket a hódító osztrák császári sereg ellen, s a spanyol meg portugál forrodalmárokat a belső önkényuralom ellen. A görögöknek a török elnyomatás alól való felszabadulásáért vérét ontja Byron, míg Metternich mindent elkövet, hogy az európai államokat a görögök megsegítésétől visszatartsa.

Az 1830. évi juliusi francia forradalom, amely elűzi a választójogot megszorító és a sajtószabadságot eltörölő X. Károlyt és kormányát, rést üt az abszolutizmus európai hálózatán, s ujult erővel tör fel a szabadságmozgalom. A felvilágosult magyar közvéleményben mély rokonszenvet vált ki a lengyel fölkelés s az 1832. évi országgyűlésen követelik, hogy az udvar tegyen diplomáciai lépéseket a cárnál a lengyel alkotmány helyreállítására. Az indítvány teljesítése helvett a kormányzat elfoittja a lengyelbarát mozgalmat s nemsokára I. Miklós orosz cár térdénállva tesz esküt Ferenc császárnak, hogy mindenkor megsegíti lázadó alattvalóival szemben.

Az 1848-as februári párizsi forradalom lökést ad az eseményeknek s hatása alatt Európa minden ehyomott népe fegyvert ragad, hogy a rájuk nehezédő idegen hatalomnak, vagy reakciós kormányzatnak jármát lerázza.

A negyvenes évek magyarsága a dunavölgyi demokráciáért

A Habsburg-uralom a magyarság számára egyszerre idegen elnyomást és belső feudális önkényt jelentett ami ellen nemzeti függetlenségi ösztöne és fejlődő polgári szabadságérzete egyaránt lázadt. A nyugat-európai forradalmak hire alkalom egyrészt nemzeti intézményeink követelésére, másrészt az általános szabadságjogok s a jobbágyfelszabadítás